

KICHIK VA O'RTA BIZNESNI RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLAR ORQALI QO'LLAB-QUVVATLASH MEXANIZMLARI

Abdullayev O'lmas Shamsiddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi bank moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Tezida kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashda raqamli moliyaviy xizmatlarning o'rni tahlil qilingan. Onlayn kreditlash, mobil va internet banking, fintech hamkorligi kabi mexanizmlar tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga tezkor va qulay kirishiga xizmat qilishi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, moliyaviy savodxonlik va infratuzilma bilan bog'liq muammolar ham qayd etilgan.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, o'rta biznes, raqamli moliyaviy xizmatlar, onlayn kreditlash, mobil banking, internet banking, fintech, blockchain, elektron to'lov tizimlari, kredit scoring, sun'iy intellekt, big data, moliyaviy inklyuziya.

Raqamli transformatsiya moliya-bank tizimini tubdan yangilab, kichik va o'rta biznes subyektlariga arzonroq, tezroq va moslashuvchanroq moliyalashtirishga kirish imkonini kengaytirmoqda. Kichik biznesning asosiy muammolari informatsion nomutanosiblik, garov ta'minoti cheklanganligi, tranzaksiya xarajatlari balandligi va kredit tarixining sayozligi bilan bog'liq. Raqamli moliyaviy xizmatlar ushbu to'siqlarni qisqartirishga xizmat qiladi: arizalar onlayn qabul qilinadi, ma'lumotlar ko'p manbadan yig'ilib tahlil qilinadi, qarorlar tez qabul qilinadi, monitoring real vaqtga yaqinlashadi. Quyida qo'llab-quvvatlash mexanizmlari izchil tartibda bayon qilinadi va har biri amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

Avvalo: raqamli onboarding va masofaviy identifikatsiya

Masofaviy ro'yxatdan o'tkazish, elektron imzo va video-identifikatsiya yordamida tadbirkor bankka bormasdan hisob ochadi, kredit arizasini to'ldiradi, shartnomani elektron tarzda imzolaydi. Bu jarayon tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, norasmiy sektordan chiqishni yengillashtiradi va hududiy tenglikni kuchaytiradi. Muhim xatarlar sifatida firibgarlik va shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi turadi. Bank uchun kuchli biometrik tekshiruv, anomal faollikni aniqlovchi algoritmlar va foydalanuvchi roziligi asosida ma'lumotlarni qayta ishlash siyosati zarur. Natijada yangi mijozlarni jalb etish tezlashadi, segmentlash aniqlashadi va kredit sikli qisqaradi.

Keyingi mexanizm: ma'lumotga asoslangan kredit scoring

Raqamli scoring an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlardan tashqari tranzaksion oqimlar, savdo terminali yozuvlari, elektron invoislari, soliq to'lovlari, kommunal to'lovlar, logistika va marketplace metrikalarini birlashtiradi. Shu asosda to'lov qobiliyati haqidagi noaniqlik kamayadi, risk modeli chuqurlashadi. Bank ichida PD, LGD va kutilayotgan yo'qotish ko'rsatkichlari dinamik ravishda yangilanadi, portfel darajasida limitlar qayta kalibrlanadi. Xolislik va tushuntiriluvchanlik muhim:

algoritmning qaror mantig'i tushunarli bo'lishi, kamsituvchi xususiyatlar filtri ishlashi, model riskini boshqarish bo'yicha muntazam validatsiya o'tkazilishi shart. Shunda skoring tez, izchil va qayta ishlab bo'ladigan qarorlarni ta'minlaydi.

Raqamli mikroqarz va aylanma kapital mahsulotlari

Onlayn mikroqarz, elektron overdraft, daromad oqimiga bog'langan kreditlar va merchant cash advance kabi mahsulotlar kichik biznesning mavsumiy bo'shliqlarini yopadi. Talabga mos limitlar, avtomatik tranjsheylash va moslashuvchan to'lov grafiklari naqd oqim bilan uyg'unlashadi. Bu mexanizm haddan tashqari qarzdorlik xatari nazorat qilinishi kerak: kross-platforma tekshiruv, qarz konsentratsiyasi radar ko'rsatkichlari va kreditga kirish chastotasini boshqarish siyosati zarur. Natijada qisqa muddatli ehtiyojlar tez qoplanadi, ishlab chiqarish sikli uzilmaydi, yetkazib beruvchilar bilan hisob-kitoblar barqarorlashadi.

To'lov infratuzilmasini raqamlashtirish

QR to'lovlar, zudlik bilan o'tkazmalar, hisobdan hisobga to'lovlar va onlayn kassalar kichik biznesning savdo aylanmasini rasmiy oqimga keltiradi. Savdo nuqtasida kartasiz va terminallsiz qabul qilish imkoniyati kirish to'siqlarini pasaytiradi. To'lovlar tarixi kredit skoringga ulanib, kredit limiti real savdo bilan sinxronlashadi. Xavfsizlik va operatsion ishonchlilik uchun tokenizatsiya, ko'p bosqichli autentifikatsiya va tizimlararo uzluksizlik mexanizmlari qo'llanadi. Natijada naqd pul ulushi qisqaradi, inkassatsiya xarajatlari kamayadi, hisobotlar shaffoflashadi.

Ochiq interfeyslar yordamida banklar fintech va platformalar bilan ma'lumot almashadi, agregatorlar orqali mijozga mos takliflar shakllanadi, kiritilgan ma'lumotlar bir marta yig'ilib ko'p bor ishlatiladi. Platformalar bank mahsulotlarini o'z ekotizimida "yashirin" tarzda taqdim etib, tadbirkorga operatsiya bo'layotgan joyning o'zida moliyalashtirishni taklif qiladi. Bu mexanizm samarali bo'lishi uchun ruxsatlarni boshqarish, ma'lumotlarni minimallashtirish, audit izi va API ishlash ko'rsatkichlarini nazorat qilish muhim. Hamkorliklar innovatsiya tezligini oshiradi, mahsulotlarni sinovdan o'tkazishni arzonlashtiradi va bozorga chiqish vaqtini qisqartiradi. Davlat kafolatlari, kredit kafilligi jamg'armalari va sug'urta vositalarini kredit platformasiga bog'lash orqali ariza berish, moslikni tekshirish, kafolat ulushini hisoblash va zararlarni qoplash jarayoni avtomatlashtiriladi. Bu bankka qo'shimcha kapital yukini yengillashtiradi, kichik biznesga esa garov yetishmovchiligi sharoitida ham moliyalashtirishga kirish yo'li ochadi. Muhim boshqaruv elementi sifatida kafolatlar tor segmentlarda haddan ziyod jamlanib qolmasligi, zarar da'volari ssenariylar asosida stress-sinovdan o'tkazilishi, tajriba almashinuvi yo'lga qo'yilishi lozim.

Ko'chmas mulk, uskunalar, tovar zaxiralari va debitor qarzlarni bo'yicha elektron ro'yxatga olish tizimlari garov ta'minotini rasmiylashtirishni soddalashtiradi. Elektron shkaflar orqali hujjatlar almashinuvi, huquqlar o'tishi va garoviy cheklovlar real vaqtga

yaqin qayd etiladi. Elektron invoislari va onlayn fiskal ma'lumotlar bilan bog'lanish bankka real sotuvlardan kelib chiqib limitlarni yangilash imkonini beradi. Shu tariqa moliyalashtirish real aktivlar va pul oqimlari bilan yaxlitlanadi, garov narxlanishi aniqroq bo'ladi. Faktoring, forfeiting va dinamik skonto kabi yechimlar yetkazib beruvchi va xaridor o'rtasidagi axborot oqimini bank tizimiga bog'laydi. Shartnoma, yetkazib berish dalolatnomasi va invoislari elektron tarzda tasdiqlanadi. Bank to'lovni muddatidan ilgari amalga oshirib, chegirma orqali foyda oladi, tadbirkor esa aylanma kapitali bo'shashganini his qiladi. Yechimning muvaffaqiyati uchun hujjatlarning soxtalashtirilishini oldini oluvchi tekshiruvlar, kontragentning ishonchligini baholash, yetkazib berish zanjiri bo'yicha konsentraciyani nazorat qilish zarur.

Xulosa

Raqamli moliyaviy xizmatlarga tayanilgan mexanizmlar kichik va o'rta biznesning kirish, foydalanish va qaytarish bosqichlarini sodda, tez va moslashuvchan qiladi. Onboardingdan boshlab scoring, mahsulot dizayni, to'lov infratuzilmasi, riskni bo'lishish, garov registrlari, ta'minot zanjiri moliyalashuvi, sug'urta va hedj, maslahatchi xizmatlar, regtech va kiberxavfsizlik, interoperabellik, inklyuziya va yashil moliya bloklari yagona ekotizim sifatida ishlaganda natija yanada barqaror bo'ladi. Bunday yondashuv banklar uchun portfel sifatini yaxshilaydi, tadbirkorlar uchun esa o'sish va innovatsiyalarni tezlashtiradi. Yurt miqyosida esa raqobatbardoshlik oshadi, iqtisodiy faollik kengayadi va barqaror rivojlanish maqsadlariga yaqinlashiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Bank (2022). *Digital Financial Inclusion and Development: Pathways and Opportunities*. Washington, DC: World Bank Group.
2. IMF (2023). *Fintech and Financial Sector Development in Emerging Markets*. Washington, DC: International Monetary Fund.
3. EBRD (2024). *Uzbekistan Country Strategy 2024–2029*. London: European Bank for Reconstruction and Development.
4. OECD (2022). *The Digital Transformation of SMEs*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
5. UNCTAD (2023). *Harnessing Digitalization for Inclusive and Sustainable Development*. Geneva: United Nations.
6. President.uz (2023). *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qarorlari*. Toshkent.
7. KODIT (2023). *Korea Credit Guarantee Fund Annual Report*. Seoul: KODIT.
8. British Business Bank (2024). *Small Business Finance Markets Report*. London: BBB.